

RESTAURÁTORSKÁ ZPRÁVA

DEKORATIVNÍ VÁZA

S POSTAVAMI PUTTŮ

V ZÁMECKÉM PARKU V NOVÉ HORCE

vypracoval :

MgA. Jakub Gajda, Ph.D.
akademický sochař a restaurátor
Studentská 1772, 708 00, Ostrava-Poruba
restaurator@jakub-gajda.com, j.gajda@seznam.cz
www.jakub-gajda.com

© 2019

1/ POPIS PAMÁTKY

Pískovcová dekorativní váza, na němž je umístěna trojice puttů (170 x 90 x 80 cm) byla osazena na travnatém prostranství parku před balkónem. Alegorické sousoší (zřejmě Hojnosti) tvoří trojice puttů umístěných v různých pozicích kolem vysoké dekorativní vázy, kolem jsou různé menší zoomorfní motivy i motivy hojnosti – roh, klasy. Zvoncovitá váza se spodní, zužující se trnoží je poměrně volnou kompozicí na toto téma. Horní postava putta přidržuje v rozevlátém gestu hrozny vína, sedíce obkročmo na sudu, z něž vytéká víno. Střední putti sedí stojí na ornamentech na levé straně vázy, v rukou drží roh hojnosti z něž se sype viná réva. Spodní postava putta stojí na spodní trnoži s levou nakročenou nohou, a levou rukou přidržující obilný snop.

2/ STAV PŘED RESTAUROVÁNÍM

Povrch kamenného materiálu byl především v horních partiích, zejména na vrcholu vázy i na spodní trnoži a na postavách puttů pokryt velice silnou vrstvou biologických mikroorganismů, většinou aktivních, které prorůstaly povrchovou strukturou hrubozrnného kamenného materiálu, kterou značně narušovaly. Na těchto především vodorovných partiích došlo zejména k nárůstu silných vrstev mechů a kolonií zelených zrněnek, které hluboko zakořenily ve struktuře hruběji zrnitého pískovce. Toto znečištění (biologickými mikroorganismy) bylo také podpořeno blízkostí okolní zeleně, která je v okolí památky – park je plný různých dřevin (*bionapadení* nižšími rostlinami rozrušuje povrchové vrstvy kamene a obecně zvyšuje obsah vlhkosti, *nižší rostliny* - pod pojmem nižší rostliny se rozumějí zejména organismy z následujících skupin: bakterie, sinice, řasy, houby, lišejníky a mechorosty). Především kolonie zelených zrněnek výrazně narušovaly povrchovou strukturu hrubozrnného pískovce, tyto organismy zarůstaly mezi křemenná zrna pískovce a těmito procesy se dále podporovala celková eroze kamene (foto str. 1-14).

V povrchové struktuře hrubozrnného kamenného materiálu byly penetrovány, de facto celoplošně, prachové depozity různé intenzity. V hloubkách modelace vytvářely tyto nečistoty místy silnější krustu, která velmi negativně ovlivňovala difúzi vodních par z materiálu, čímž docházelo při jejím nárůstu k následnému vytváření „puchýřů“ a tím ke sprásování a drolení kamene. Patrné jsou tenké odlupující se vrstvy kamene zejména na vnitřních zahluobených částech a v podhledech, v místech tzv. „srážkových stínů“).

Kamenný materiál poměrně silně podléhá erozi, křemenná zrna se citelně sprášují a drolí, čímž dochází k otevírání struktury s další možností silné eroze. Vinu na tomto stavu též nesou silné nárůsty nižších rostlin narušující povrchovou strukturu.

Na soše byly značné partie plastického poškození – zčásti způsobené „přirozeným“ opotřebením památky v průběhu času (opršelé původně ostré kontury) – zde je nutné konstatovat, že se nejednalo o vlivy rušící výpovědní hodnotu díla. Druhým poškozením bylo poškození mechanické, způsobené druhotně např. odlomením částí.

Až teprve po očištění povrchu od porostů mikrovegetace vyšel najevo skutečný stav poškození, eroze a degradace kamene, která již v minulosti vedla ke značnému úbytku hmoty modelace a následnému druhotnému doplnění, které však bylo bohužel provedeno z velmi tvrdé cementové malty, jejímž základem byl šedý cement. Tyto poměrně velké doplňky tvořily poměrně značnou hmotu, doplněny byly hlavy a ruce obou vrchních puttů, hrozny, roh hojnosti, části rukou i nohou puttů a množství dekorů a rostlinných rozvilin (foto str. 17-28). Velice negativně působily tyto druhotné doplňky na kámen, u něž došlo, pod těmito doplňky, k velice značné degradaci a erozi (foto str. 29-37).

3/ PROCES RESTAUROVÁNÍ

Restaurátorský zásah spočíval v aplikaci standardních postupů, přístupů i metod. Jednotlivé etapy restaurátorského procesu proběhly podle předpokládaného scénáře, rozpracovaného v Nabídce k restaurování. Stěžejními cíli restaurátorského procesu bylo očištění povrchu kamene od veškerých rozličných druhů znečištění, poté kvalitně provedená konsolidace kamene včetně statického zajištění trhlin ohrožujících kompatibilitu detailů a citlivé provedení plastických retuší se závěrečným barevným sjednocením.

I. TRANSFER

Bylo provedeno uvolnění vázy z betonového podstavce, který byl oproti spodní ploše trnože mírně vyvýšen (váza byla de facto mírně zapuštěna). Po uvolnění byla váza neurčitého těžiště uvázána do polypropylenových lan a takto naložena a odvezena do ateliéru restaurátora, kde probíhaly následující etapy restaurátorského procesu (foto str. 15-16).

II. ETAPA ČIŠTĚNÍ

Ještě před transferem bylo z povrchu vázy odstraněno biologické napadení povrchu materiálu (mechy, zelené zrnky, lišejníky), a to mokrou cestou za pomoci měkkých kartáčů i speciálních prostředků pro čištění biologického napadení a eliminaci mikrovegetace (Remmers BFA, foto str. 11-14).

Dále pak bylo odstraněno či potlačeno znečištění vpitými prachovými nečistotami ve struktuře materiálu a rovněž tmavé krusty, rušící celkové estetické vyznění jednotlivých prvků s jejich detaily. Čištění bylo prováděno metodou mikrotryskání pomocí velmi šetrných abraziv – jemně mletých bílých korundů. Tento materiál umožnil kvalitní očištění povrchu bez jakéhokoliv poškození.

Cílem této etapy nebylo absolutní dočištění povrchu, které by mohlo místy eventuálně poškodit povrch, ale čištění prováděné jen do té míry, která neporušila a neohrozila povrch památky. Na povrchu tak byla místa, kde došlo „pouze“ k eliminaci znečištění, nikoliv k jeho úplnému odstranění. Z důvodu možného narušení kompatibility kamene pod druhotnými cementovými doplňky bylo provedeno jejich částečné vysekání a odstranění. Toto odstranění bylo provedeno jednak z důvodů estetických (doplňky místy nevyhovovaly již na první pohled, byly barevně odlišné, šedavého zbarvení, které barevností evokovalo spíše šedý cement), jednak také z důvodu ochrany kamene zasaženého v místech doplnění značnou erozí (pod doplňky docházelo k silnému drolení materiálu z důvodů uzavření povrchu průchodu vodních par z materiálu). Z těchto důvodů je zřejmé, že bylo naprostou nezbytností tyto druhotné doplňky odsekát (mechanicky ostrými dláty) a odškrabat (skalpely). Jejich přilnavost na pískovci byla značná, druhotně doplněný materiál byl zapuštěn mezi jemnými zrnky pískovce. Některé z nosných doplňků, de facto horní polovina těla středního putta a nohy horního putta, bylo rozhodnuto a doporučeno akceptovat (foto str. 29-37), především z důvodu tvarové a kompoziční kontinuity celku vázy.

III. ETAPA KONSOLIDACE KAMENNÉHO MATERIÁLU

Proběhla po důsledném očištění kamene a odsekání některých druhotných doplňků. V první fázi bylo provedeno opakované napuštění kamene prostředkem na bázi organokřemičitanů (na bázi esterů kyseliny křemičité), který zpevnil jeho strukturu a zamezí (na určitou dobu) do budoucna jejímu rozpadu. Trhliny a praskliny v materiálu byly injektovány pomocí zahuštěných organokřemičitých zpevňovačů s rozptýlenými minerálními plnivými (křemičitá moučka).

Vzhledem ke stupni degradace materiálu bylo zpevnění prováděno opakovaně a na některých místech (především na místech, kde došlo k odsekání druhotných cementových doplňků) až pětkrát až do úplného nasycení kamene tak, aby na takto konsolidovaný povrch mohlo proběhnout doplnění chybějících částí. Napouštění nejvíce narušených partií bylo prováděno injektážemi. Jednalo se především o „otevřené“ partie, kde cyklicky docházelo k vyplavování pojivové složky a byla tak ohrožena kompatibilita materiálu. Tato místa byla napouštěna a injektována konsolidanty s vyšším množstvím vylučovaného gelu (důležitého pro zaplnění dutin a mezer mezi zrny avšak paropropustný), jež v sobě mají volně rozptýlená plniva. Ke konsolidaci bylo použito prostředků s postupně se zvyšující koncentrací (podle množství vylučovaného gelu). Bylo použito kvalitních, v praxi prověřených prostředků firmy Remmers.

IV. ETAPA STATICKÉHO ZAJIŠTĚNÍ

Na několika pasážích vázy došlo k tvorbě velmi silných trhlin v materiálu, tyto trhliny vznikly především v místech zasažených erozí pod druhotnými doplňky. V těchto trhlínách byly provedeny příčné vrty, do nichž byly vloženy speciální nerezové trny Saver brutt profile Ø 6-10 mm, zajištěné chemickou kotvou na bázi epoxidové pryskyřice. Takto byly postupně provázány, proti dalšímu roztažení, všechny trhliny na váze (foto str. 38-40).

V. ETAPA DOPLNĚNÍ CHYBĚJÍCÍCH ČÁSTÍ

Bylo provedeno doplnění chybějících částí, a to jak na tělese vázy, tak na sochařské výzdobě puttů, za využití ponechaných kvalitnějších fragmentárních doplňků, na něž bylo při doplňování navazováno. K doplnění bylo použito dvou zrnitostí speciálních restaurátorských malt na minerální bázi (Remmers), které byly použity podle velikosti plastických defektů. Plastické defekty na prvcích ze středně zrnitého glaukonitického pískovce byly doplněny minerální maltou 0,5 mm, subtilnější plastické defekty a přechody mezi originálem a doplňkem byly doplněny velmi jemnou speciální restaurátorskou maltou 0,2 mm.

Na povrchu nebyla doplňována místa s časem omšelou modelací – byl ponechán stav materiálu v jeho přirozeném trvání a stárnutí, jelikož se na povrchu vyskytuje velké množství subtilních výdroků (milimetrové defekty).

Doplnění větších defektů bylo provedeno na armatury z nekorodující oceli, která slouží k přichycení nanášené modelace (foto str. 41-45). Na tyto armatury pak bylo nanášeno hrubozrnné jádro, na něj pak již finální doplněk, který byl po vytvrnutí povrchově opracován do požadovaného tvaru (foto str. 46-54).

VI. ETAPA BAREVNÉHO SJEDNOCENÍ

V případě barevného sjednocení povrchu bylo postupováno jemnou lazurní retuší, prováděnou pouze lokálně. Nejprve byla lokálně barevně sjednocena místa doplněná umělým kamenným materiálem, následně pak místa, jež by rušila estetické vnímání díla.

Barevná retuš měla průběh lazurní retuše, tedy postupného zjemňování daných míst subtilní barevnou vrstvou, na více znečištěných místech, jež nebylo možné dočistit, barevnými vrstvami postupně nanášenými, ne tedy přímým překrytím. Bylo vycházeno ze stavu barevnosti materiálu konkrétních partií kamene. Jako nosiče barevné lazury bylo použito jemně mleté a máčené okrové hlinky, která byla mísená s titanovou bělobou a kostní černí, s malým množstvím speciálních pojivových složek akrylátové disperze. restaurátorské akrylátové disperze Lascaux (foto str. 55-65).

VII. ZÁVĚREČNÁ POVRCHOVÁ ÚPRAVA

Celý povrch všech částí byl opatřen souvislým nátěrem hydrofobizačního ochranného hydrokrému na bázi silikátové emulze. Tento prostředek zaručuje prodyšnost povrchu kamene pro difúzi vodních par. Jeho nespornou výhodou je postupný průnik krému do materiálu (u tekutých organokřemičitanů stéká) a postupné nabíhání hydrofobizace stejné na jakémkoliv místě.

Vzhledem k lokálnímu neutěšenému stavu kamenného materiálu před restaurováním i k charakteristickým fyzikálně-chemickým vlastnostem použitého kamene, především značnou nasákavostí, bylo nutné provést celoplošné napuštění účinným a dlouhou dobu na povrch působícím adekvátním prostředkem. Cílem bylo jednak dosažení vodoodpudivosti povrchu, jednak také fixáž barevné lazurní úpravy.

VIII. TRANSFER A OSAZENÍ

Po dokončení všech etap restaurátorského procesu byl proveden transfer památky ve speciální dřevěné konstrukci, která je k váze provizorně šetrně fixována. Váza byla prozatím deponována v depozitáři Muzea Novojičína, dokud nebude v objektu zámku v Nové Horece nalezeno adekvátní místo pro její finální umístění.

4/ TECHNOLOGICKÁ ZPRÁVA

I. TRANSFER

železníky, polypropylenová lana, klíny, latě

II. ETAPA ČIŠTĚNÍ

tlakový čistič Kranzle, silonové a nerezové kartáče, mikropískovací přístroj Sandmaster, abrazivo hnědý korund 280 a 360, destilovaná voda, kamenické nářadí, skalpely, Remmers Alkutex BFA Entferner Imprägnierung, Porosan (Aqua Bárta)

III. ETAPA KONSOLIDACE KAMENNÉHO MATERIÁLU

Funcosil KSE 100 E Steinfestiger (elastifikovaný prostředek ke zpevnění kamene v systému KSE na bázi ethylesteru kyseliny křemičité s vysokou hodnotou tvorby gelu)

Funcosil KSE 300 E Steinfestiger (elastifikovaný prostředek ke zpevnění kamene v systému KSE na bázi ethylesteru kyseliny křemičité s vysokou hodnotou tvorby gelu)

Funcosil KSE 510 E Steinfestiger (elastifikovaný prostředek ke zpevnění kamene v systému KSE na bázi ethylesteru kyseliny křemičité s vysokou hodnotou tvorby gelu)

Funcosil KSE – Füllstoff A, Füllstoff B (minerální pojivo v systému KSE)

akrylátová pryskyřice Paraloid B 72, toluen, křemičitá moučka, anorganické pigmenty Bayferrox

IV. ETAPA STATICKÉHO ZAJIŠTĚNÍ

nerezové armatury Saver brutt profile Ø 6-10 mm, chemická kotva na bázi cement akrylátu Hilti HIT 70, chemická kotva na epoxidové bázi Hilti HIT 500

V. ETAPA DOPLNĚNÍ CHYBĚJÍCÍCH ČÁSTÍ

nerezové armatury Saver brutt profile Ø 5,6,8,10 mm, anorganické pigmenty Bayferrox, restaurátorské malty Remmers RM 019, 194, 202, 169 v granulaci 0,5 mm a 0,2 mm, Remmers Restaurierung gründmörtel, Remmers Haft Fest

VI. ETAPA BAREVNÉHO SJEDNOCENÍ

jemně mletá hlinka okrová, titanová běloba, anorganické pigmenty Bayferrox, umělecké pigmenty různé (Zlatá loď), styren akrylátová disperze Primal SF (Johann Deffner)

VII. ZÁVĚREČNÁ POVRCHOVÁ ÚPRAVA

Funcosill Hydrocreme – krém na bázi silikátové emulze

VIII. TRANSFER A OSAZENÍ

železníky, polypropylenová lana, klíny, latě, vřídřeva

5/ DOPORUČENÍ UŽIVATELI

Primární je záležitost finálního umístění památky, která je nyní deponována v prostorách Muzea Novojičínska, odkud ale bude, až k tomu nastane příhodná doba, transportována zpět, do areálu zámku v Nové Horce. Pakliže by došlo k finálnímu umístění v interiéru či alespoň na krytém místě, pak nebude potřeba dodržovat žádný speciální režim, krom standardní kontroly, zdali nedošlo k např. mechanickému poškození atp.

Pakliže by však došlo k umístění památky, opětovně, v areálu parku, tedy prostoru plnému aktivní zeleně, pak bude nutné dodržovat určité zásady.

Bude nutné mít na paměti, vzhledem k druhu kamenného materiálu, časovou omezenost použitých prostředků a postupů, zvláště při náročných klimatických podmínkách, kterým by byla památka vystavena – vzrostlá zeleň, vzlínající voda, mráz. Je nutné – vzhledem k předchozímu stavu povrchu kamene průběžně kontrolovat stav kamene a případné projevy jeho degradace.

Z dlouhodobějšího hlediska je nutné vzít na vědomí, že originální i nově doplněná modelace povrchu se v případě venkovního umístění bude nacházet v místech silně zatížených navátým a tajícím sněhem, tudíž rychlost stárnutí a zvětvávání doplňků bude vyšší než u originálu, bude odlišná. Vzhledem k míře rekonstrukce a předchozímu poškození hrozí riziko poškození povrchu kamene i umělého kamene (po určité době a za předpokladu, že nebude probíhat pravidelná údržba a ochrana památky) a památka bude vystavována náročným klimatickým podmínkám, tím může dojít k rychlejší degradaci modelace, zejména doplňků.

Také by bylo dobré sledovat možný (předpokládaný) nárůst mikrovegetace, které se zde, v místech převážně zastíněných, tedy vlhčích, poměrně dobře daří, o čemž svědčily značné kolonie mechů a zrněnek narostlých na povrchu, způsobujících značnou degradaci kamene (několik milimetrů hluboké negativní reliéfy pod porostem mechů). Bylo by vhodné tyto nárůsty mikrovegetace průběžně odstraňovat pomocí plastové škrabky či silonového kartáče, případně provést nástřik těchto partií preventivním biocidním prostředkem.

Restaurátorský zásah tedy nemůže být, v závislosti na podmínkách, ve kterých by se památka mohla nacházet, trvalý. Po tří až pětiletém období bude nutné znovu památku prohlédnout, popřípadě očistit a znovu hydrofobizovat. Z tohoto důvodu doporučuji, aby byla památka průběžně ošetřována a je třeba počítat s tím v rozpočtu obce, organizace či instituce.

Tato památka je svým významem jedinečná a je tedy nutné důsledně dodržovat zásady památkové péče. Jakékoliv zacházení či manipulace s památkou musí být zajištěno přítomností restaurátora s odpovídající licenci, musí být prováděno s maximální ohleduplností k povrchu a statické památky.

Z hlediska odpovědného přístupu platí takový odborný postup, který vyplývá ze znění § 14 zákona 20/87 Sb. O památkové péči.